

tudi dr. Močnikova knjižica „Nova mera in vaga“ to sSENSKO tablo vsem ljudskim šolam kot učni pripomoček. Tudi je za 10 krajev bolji kup nego nemška. — Slovenski učitelji sezite po njej in priporočajte jo tudi po gostilnicah, da se slovenska stvar, ki je z mnogimi stroški na svetlo dana, širi in razprodá.

Slovstvene stvari.

Prijazni pogovori z „Vrtecem“.

„Vrtec“ se je nekam naveličal pisati nijsem, nijsi, ker (v zadnjem listu) povprašuje: „Kaj bi porekali naši čitatelji, ako bi „Vrtec“ začel pravilno pisati: nejsem, nejsi, nej?“ Nepravilno namreč je pisati, kakor zdaj piše: nijsem, nijsi, a vendar piše.

„Vrtec“ sam priznava, da se zdaj pri nas sploh piše: nisem, nisi, zato bi mu dobrohotno svetovali, naj se rajši še on povrne k prejšnji pisavi: nisem, da bode takó še splošneja. Ne bode mu v škodo, kajti česar smo sploh vajeni, to nam je vseгда najljubše, niti na sramoto, kajti takó res govori znatna večina slovenskega ljudstva ne samo na Gorenškem, nego tudi po velikem predelu Notranjskega, na Podravji in Posočji itd. in tako so učili odlični naši slovničarji, katere zdanji epigoni težko kdaj prekosé. Hrvatje pišejo tudi: nisam, nisi, nismo, niste, nisu brez j, — zakaj neki? zato ker ga ne izgovarjajo, a pišejo ga po resničnem izgovoru v 3. osebi ed. štev., namreč: nije. Čemu bi mi edini lice milemu jeziku grdili z neštetimi joti, katerih drugi nimajo v tem primeru! Čehov namreč tukaj v zglede navajati zato ni prilično, ker oni tudi v trdilnem zmyslu pišejo: jsem, jsi, jsme itd. pritikajo torej zgolj nikavnico **ne**, t. j. nejsem, nejsi, in samo v 3. osebi ed. št. preskočijo na: není.*

Kolikor nam je za razloček od besedic: ni, ni — ni (weder — noch), lahko si pomoremo z naglasnim znamenjem, kakor je pisal Potočnik blagega spomina: nisem, nisi, ní, kakor delajo Lahi pri svojem **nè** (= niti), da ga ločijo od **ne** (= franc. **en**), na pr. **ne** parlai (govoril sem o tem), **nè** parlai (niti sem govoril).

A tudi če kdo s tega razloga že piše v 3. osebi ed. štev. nij, kdo ga sili štuliti j k drugim osebam? Zakaj ne bi posnemali v tem Hrvatov, ki pišejo j, kakor smo videli, samo ondi, kjer ga potrebujejo?

Kar se pa tiče novega (bolje rečeno: starejega) predloga, pisati namreč: nejsem, nejsi, nej, moramo najprej toliko priznati, da bi v tej obliki j vsaj imel neko službo (pomoto ubraniti z glagolom: nesem, ich trage), a v obliki: nijsem nasproti je popolnoma nepotreben in jalov. Ali za Boga! pustite to novotarijo, sicer vas bode doslednost tirala dalje ter boste hoteli po staroslovenščini vsak takošen **e** pisati **ej**. Potlej bode meščanka, kadar ji mleko ne bo po misli, mlekarico prijemala tako: Vejste, mlekarica! da ste me z nedejlskim mlekom bila zejlo obdejlala; nej bilo bejliča vrejčno.

A da se s tako pisavo bodemo dalje ter dalje odmikali od drugih Slovanov, to menda še slepec vidi.

Ako bi nas gnal, kakor Kurelac pravi, svrbež novotarije, postregli bi „Vrtec“ še z drugo novotarijo v tej isti stvari, ki bi se dala tudi zagovarjati, namreč pisati po občni šegi in po zglede mnogih Slovanov vsak sebi: ne sam, ne si, ne je (ali: nej), ne

*) Prav pri obliki: není, mislim, pošten filolog toliko opravi, kolikor žaba pri lešnjiku (za kakega „jezikobrodnika“ ne rečem, da ne bi). Ona nas uči, da jezik raste, da se zgodovinsko razvija, kakor se ne dá vselej matematično formulirati. Čeh ima: není, a v mnogem podobni mu Poljak: nie jest. Takó je na mir besedi.

smo, ne ste, ne so, kakor pišemo: ne jem, ne dam itd. Ali čemu to, ko lahko ostanemo pri zdanji (kakor „Vrtec“ trdi) splošni pisavi: nisem, nisi, ní! Ako bi se tudi zdela komu nepravilna, pa je splošna, dočim se je enako nepravilna: nijsem, nijsi samo nekaterim priljubila.

Ali beseduje Vrtec: „oblike: nisem, nisi, svojstvo našega jezika ne more odobriti, ker ne stoji namesto: ni + jesem, nego namesto: ne + jesem.“ Isti dokaz govori tudi proti srbsko-hrvatski (daljši) obliki: nijesam, nijesi, pa naj se potruži kdo učenjakov z Vrteca k našim bratom na jug, učiti jih pravilnega pisanja: nejesam, nejesi. Videl bode, kakó mu zagodejo oni. Porekó mu najbrže: Ovakov smo mi jezik primili u baštinu od dedovah svojih, takov neka i ostane niti valja kvariti ga kojekakvimi rekonstrukcijami.

Še nekaj. „Vrtec“ zdaj tudi piše: nijmam, nijmaš. Kak izgovor pa mu tukaj služi in zakaj nadmuduje učitelje svoje, ki menda pišejo: nemam, nemaš itd.? Ni li bolje že razstavljati ter pisati: ne imam, ne imaš? Mar laže, kdor trdi: Kolikor glav, toliko slovnice? Ne bodimo šalobarde! rekel bi slavni pisatelj.

Takisto bi „Vrtec“ svetovali, — kajti svetovati je dopuščeno, — da tudi v 2. padeži množ. št. pri ženskih samostavnih zopet popusti nespretno vtikanje jotov, ker vsacega čitatelja zelo motijo, in ker nobeno živih slovanskih narečij v tem padeži nima: ij, temoč po večini samo: i, ali pa ej (Rusi). Sme se reči Vsako slovansko oko, videče ij v 2. pad. množ., išče si jota tudi v nominativu tiste besede. Rusi imajo mnogo besed na: ija, kakor: zmija, stihija, hartija, gimnazija, konfesija itd., ki 2. p. mn. narejajo na — ij: stihij, zmij. Celo Rusom tedaj ne more biti ustrezno, a kamoli drugim Slovanom! Kakor je po zglede drugih Slovanov nepravilno pisati: nasledek človeških slabost namesto slabosti (vendar jih je še precej, ki tako pišejo) tako je nespretno pisati: človeških slabostij, kajti tukaj ni o jotu niti najmanjšega sledú. Kakó bi ga torej kdo mogel opravičiti! Pa vzemimo za primer besedo, katerej naglas stopa na konec, postavimo: pet pedí, in denimo ji nasproti: pet kmetij. Ali ne čuti zdravo uho, da ima tukaj j pravico, tam pa da je nima? Ako se komu pozdeva, da v padeži: več ljudi, pet laktí nekako sliši jot, zdeti mu se mora nič manj, da ga sliši v glagolu: sedí, trpí, a bi li smel za to pisati: baba sedij za pečjo?

Jeli so bili pisati tudi: Kmetije orjejo. Ciganije na Angleškem (celo v Matični knjigi), ali zdaj so to napačno rabo zopet opustili. Zato še vedno gojimo nado, da se tudi v drugih danes pretresanih slučajih še kdaj zmodré in premislijo. Bog daj! Zadnjič še kratko opomnjo o besedici: baš. Res nahajamo v Miklošičevem staroslovenskem slovarji besedo: b'sh (z jerom na sredi), tolmačeno z: omnino. Ali odtod menda ne izhaja, da bi se smela tako pogostoma rabiti, ona tudi ní zdanjim Slovincem nič kaj posebno razvidne korenike, prej bi se reklo skoraj, da nam je turška. Tudi ne verjamemo lahko, da bi g. K., trdéch v Glasu, da je baš turška beseda, bil ravnal se edino po Vukovem slovarji prve izdave.

* Pod naslovom „O časnikarstvu, vzlasti o liberalnem“ — je prof. J. Marn v katol.-polit. besednici dal tudi pregled slovenskega časništva, iz katerega posnamemo sledeče vrstice:

„Kakor v pesništvu in slovenskem pismenstvu, tako je tudi v novinarstvu ali časništvu Valentin Vodnik, čegar 116. rojstni god smo pred kratkim obhajali, nam Slovincem v mnogem oziru res vodnik. On

je bil, ki je vredoval prvi slovenski časnik: „Lublanske Novice od vsih krajev celiga svejta“, ki so izhajale od l. 1797 do 1800 vsako sredo in saboto, poznej le v saboto. Prizadevale so mu, kakor je sam potožil, mnogotere sitnosti in težave.

V sedanjem stoletju potem Slovenci niso imeli nobenega časnika v svojem jeziku, dokler jih niso buditi jeli bližnji bratje Hrovatje. L. 1835 je Lj. Gaj spravil na svetlo „Novine Horvatske“ s književno prilogo „Danico Horvatsko“, katero je l. 1836 premenil v „Ilirske Novine in Danico Ilirsko“. To je vzbujalo menda Slovence, da je l. 1838 ranjki J. Blaznik prosil, naj se mu dovoli dajati na svetlo v slovenskem jeziku časopis „Zora“, toda — ni se mu dovolilo; še le po prizadevanji vljudnega nadvojvoda Janeza se je l. 1843 privolilo kranjski kmetijski družbi, in vsled tega so v sredi omenjenega leta l. malega srpana na svetlo prihajati jele: „Kmetijske in rokodelske Novice“, katere so toraj sedaj — letos v XXXII. tečaju — naš najstarejši časopis slovenski.

Leta 1848 se je kakor drugod tudi med Slovenci ustanovilo več časnikov, in prvi med njimi je „Ljubljanski cerkveni časopis“, ki se je naslednje leto koj spremenil v „Zgodnjo Danico“, ktera je potem vse leta dozdej — letos v XXVII. tečaju — našim národnim Novicam — vedno verna tovaršica. — Za „Zg. Danico“ je najstarejši „Slovenski Prijatelj“ od l. 1855, potem „Učiteljski Tovariš“ l. 1861, „Slovenski Gospodar“ od l. 1867, „Slovenski Narod“ l. 1868, „Gospodarski list“ v Gorici l. 1868, „Besednik“ in „Brenclj“ l. 1869, „Pravnik slovenski“ l. 1870. L. 1871 sta „Vertec“ in „Soča“; l. 1872 „Zora“ in „Glas“; l. 1873 „Vestnik“, „Slovenski Tednik“, „Slovenska Čebela“, „Slavjan“ in „Slovenec“, ki poleg Deželnega in Državnega Zakonika, in — upajmo — od l. 1846 priljubljenih Drobtinic in enacih Letnikov itd. izhajajo na Slovenskem kot časniki v jeziku domačem. —

Pravijo, da časnikarstvo je merilo národne olike in občnega napredovanja ktereга koli naroda. Mali narod slovenski — pa ima sedaj skoro 20 časnikov slovenskih; to bi bilo po tem takem dokaj hvalno pričevanje našega napredovanja v sedanjem času. — Koliko smo pa razun sedaj živih imeli jih Slovenci od l. 1848 že, katerih nekateri so delj, nekateri menj časa životarili, nekateri celo leta niso doživeli! Zamrlih časnikov slovenskih se šteje tudi okoli 20, katerih eni so bolj, eni menj hvalnega spomina, na pr.: „Slovenija“, poslej „Ljublj. Časnik“ 1848—51, „Vedež“ 1848—50, „Pravi Slovenec“ 1849, „Celske Novine“ in „Slov. Čbela“ v Celju l. 1848, „Slov. Bčela“ v Celovcu l. 1850—53, „Glasnik“ slovenskega slovstva l. 1854 in „Glasnik“ za literaturo in umetnost v Celovcu l. 1857—68, „Torbica“ v Ljubljani in v Zagrebu 1861—63, „Naprej“ l. 1863, „Umni Gospodar“ v Gorici 1863—65, „Slovenec“ 1865—67, „Domovina“ 1867—69, „Primorski Ilirjan“, „Primorec“ „Slov. Primorec“ v Trstu l. 1866, 67, 69, 71. „Glasnik za zabavo, književnost in poduk“ v Mariboru l. 1869, „Jadranska Zarja“ l. 1869, „Juri s pušo“ 1869—70, „Zvon“ in „Pavliha“ na Dunaji l. 1870, „Petelinček“ v Trstu in „Slobodni Slovenec“ v Mariboru 1870, „Južni Sokol“, „Sršeni“ 1871, „Slovenski Učitelj“ v Mariboru 1873 itd.“ —

Zgodovinske črtice.

Janez pl. Kobenc (Cobenzl), slavni Kranjec.

Po V. svobodno posnel Jos. Levičnik.

(Konec.)

Nekega lepega večera sprehajal se je Kobenc po vrtu Krem-l-a, sloveče palače carove. Slastno in

nemotjeno poživiljal se je v prijetno hladnem večernem ozračju. Sladki spomini na daljno domovino navdajali so mu duha, ter zibali mu srce v najmilejših čutih. Nemudoma je stal pred kioskom (vrtno lopo), njega dui bile so na pol odprte; iz kioska se je razlegalo naglo silovito govorjenje.

Memogredé se Kobenc ozre nekoliko v lopo. Zarad goste tmine ga znotranji niso zapazili, on pa je spoznal dobro državnega kancelarja in dvornega točaja, ki sta bila obdana od mnogih velikašev. Glasno so se prepirali med seboj.

Naš slavni rojak je bil preveč plemenite duše in srca, da bi bil oprezval na to, kaj da gre dvornikom navskriž; hotel je, kakor je skrivaj prišel, tudi oditi; kar mu zadonijo na uho besede, katere natančneje poslušati zdajci velevala mu je vest. Ostane. Ravno djal je kancelar dvornemu točaju: „Sprejmite to-le čutarico! Vlite, kar je v njej, pri jutrajšnji gostariji v kozarca cara in njegovega sina. Vspeh bo nagel in popolen. Obedovali bodo s carom vsi ptuji poslanci; na te naj se zvrne sum, da so njemu in sinu zavdali s strupom!“

Srdit nad nameravanim zločinstvom odhaja Kobenc natihoma dalje, v srcu premišljeva sredstvo, kako bi to hudobijo zabranil. „Res da“, djal je sam pri sebi, „okrutni neusmiljenik ne more nikake ljubezni zahtevati od svojih podložnikov; al — kdo pa daje pravico zaničljivim otróvnikom, vladarja svojega, ki jim je dan vendar le od Boga, na tako sramotni način spraviti si iz poti, ter izdati ga v smrt? In nedolžni cesarevič! Zakaj bi moral tudi on dati za pregreške in prestopke svojega očeta mlado življenje? Ne! ne! dokler tako črno hudodelstvo zabraniti zamorem, se ne sme zvršiti na noben način. Koj v tem trenutku grem k caru ter razodenem mu skrivno skovano hudobijo. Toda! — tirjal bo od mene dokazov, in s čim jih bom vtrdil? Mož je silno nezaupljiv in razun golega djanja ni stvari, ki bi jej verjel. Jutri tedaj! Dotlej pa hočem zakletnike ostro opazovati.“

Naslednjega dne pri opoldanskem obedu sedel je car s svojim sinom na prvem mestu, njima ob stranéh pa so sedeli poslanci tujih vladarjev in velikaši moskovitarske države. Jedlo se je iz zlatih skled, in pila so se najokusneja draga vina iz čaš z biseri vložnih.

Carevič plemič prinese zdaj na krasnem krožniku kozarec preumetnega dela, kateri se je rabil le pri izvanrednih svečanih gostarijah. Dvorni točaj vlije, potuhnjeno režáje se, žlahnega vina v kozarec car seže po njem ter nese ga k ustim

„Ne, visoki car!“ zakliče zdaj Kobenc, stopivši k caru, ter primši ga za roko. „Ne pij! V zlatem dnu tega kozarca čaka na Tebe gotova smrt; — vino je ostrupeno!“

Ivan se grozí, ob enem pa pogled njegov enako bistrookemu sokolu spreletí vrste nazočih dvornikov. Bledi njihovi obrazi bili so njihovi lastni tožniki. Drugi ostri pogled Ivanov potrl jih je, ter prisilil jih k tlam. Na kolena padši prosili so milosti in odpušenja.

Toda car, pomolivši jim kozarec, zagromí: „Ti, kancelar! in ti, točaj! nu, pri tej priči mi pita iz te čaše na zdravje svojih sozakletnikov.“

Enako strti golázni zvjali so se začasni morilci po tleh pred nogami razsrdenega vladarja. Piti ostrupeno vino jih sicer ni dal siliti; al naslednjega jutra bili so že vsi na poti v Sibirijo, ki je grob živih. Bila pa je ta kazen oziroma na okrutnost Ivanovo nenavadno milostna.

Hvaležnost očividne smrti rešenega cara proti plemiču Kobenc-u bila je neizmerna. Z največo radovoljnostjo je dovolil v vse, kar je on v prid svoje države zahteval; podaril mu je pa poleg drugih obilnih zakla-